

JAANUS KULLI

jaanus.kulli@ohtuleht.ee

„Mängi lolli. Siis oled sa väljaspool ohtu ning on vähem võimalust, et sind millegagi rünnatakse. Švejki polnud loomulikult lolli. Švejki oli geenius, kuid mängis lolli,“ lahkas Raul Rebane eelmisel nädalal Tšehhi vabariigi suursaatkonnas pärast lõunavestlust Jaroslav Hašeki ilma kuulsat teost. Kirjaniku sünnist möödub tänavu 140 ja surmast 100 aastat.

„Vahva sõduri Švejki juhtumised maailmasõja päevil“ on meistriteos. Praha kevade ajal 1968 olin ma üliõpilane ning kui see kevad augustis Vene tanki roomikute all maha suruti, oli see meile kõigile tohutu šokk, meenus kommunikatsiooniekspert Raul Rebane. „Masenduse laine käis üle peade ning ma julgen öelda, et vähemalt minu jaoks oli Švejki üks vähestest tegelastest, keda lugedes mingisugust kummalist rahu leidsid. Minu arvates oli nõukogude ajal Jaroslav Hašeki „Švejki“ lausa õpik, kuidas lollustest kubitsevas riigis hakkama saada ja ellu jääda. See on minu versioon selle romaani kohta.“

Eestis on „Vahva sõduri Švejki juhtumised maailmasõja päevil“ olnud sedavõrd populaarne, et läbi aegade on seda romaani antud eesti keeles välja lausa üheksa korda. Ohtulehega vesteldes tuletas Rebane meelde, et „Švejki“ esimene trükk nägi Eestis ilmavalgust juba 1928. aastal. „Aga see on ebanormaalne, et järgmised trükid ilmusid aastatel 1960, 1975, 1985, 2003, 2006, 2007 ja 2013.“

Keelatud viili oli magus

Üheks „Švejki“ populaarsuse põhjuseks peavad nii Rebane kui ka vestlusringis osalenud kirjanik **Toomas Kall** (pildil) asjaolu, et see romaan polnud kooli õppeprogrammis, nagu näiteks „Sõda ja rahu“ ning seda ei pidanud kohustuslikuks korras läbi lugema. „Teadupärast on keelatud viili magus. Kõik, mis nõukaajal oli kas defitsiit või keelatud, oli seda enam ahvatlev,“ sõnas Rebane.

Teet Mäisroos

Teise põhjusena nimetas Rebane Lembit Rimmelga geniaalselt tõlget. „Julgen nii öelda, sest mul on kodus „Švejki“ üheksas erinevas tõlkes ja võrreldes nende keeltega, mida ma oskan lugeda ja millest aru saan, on eestikeelne tõlge minu meelest selgelt parim. Aga keskne „Švejki“ populaarsus seisneb selles, et me elasime nii lollis riigis nagu Nõukogude Liit. „Švejki“ on tegelikult impeeriumis või lollis riigis elamise õpik. Selle teose põhitõed endale selgeks tehes jääd sa elama ja siis on sind väga raske rünnata.“

Rebane sõnul õppis ta tudengina mõned tsitaadid romaanist lausa pähe. Ja nende järgi tookord ka käituma või tegutsema. „Igatahes mul oli peaaegu et iga asja kohta „Švejki“ raamatust tsitaat käepärast võtta,“ meenus ta.

Küsimusele, mitu korda on Rebane „Švejki“ lugenud, järgnes kiire pareering: „See on täiesti vale küsimus. Tuleb küsida, mitu „Švejki“ raamatut olen ma

Raul Rebane

ŠVEJK TERVITAB: „Otsast lõpuni olen lugenud „Švejki“ neli-viis korda, aga tihti enne magamajäämist võtan „Švejki“ lahti juhuslikust kohast, et paar lehekülge lugeda. Mind paelub ennekõike Švejki tohutu optimism,“ tõdeb äriemees Riho Kivila, kelle koduõues Uudekülas võtab külalisi vastu Švejki puust skulptuur.

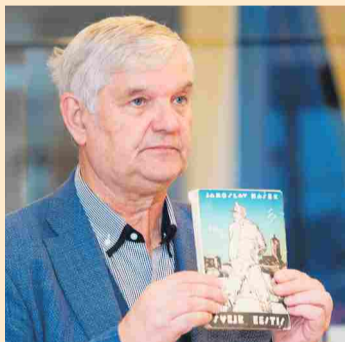
RAUL REBANE: „Švejki oli geenius, kes mängis idioti.“

Tšehhi-Eesti maavõistlus: 1 : 0 Eesti kasuks

Erki Pärnaku

1980. aastal oli **Raul Rebane** (pildil) olümpiamängude ajal Moskvas Kesktelevisiooni tiimisi edastamas rahvusvahelist telepilti. „Pressikeskuses sain tuttavaks Tšehhist pärit Jan Popperiga, kellele „Švejki“ kohta otsekohe komplimendi tegin,“ meenutab Rebane oma tutvust tolle aja maailma ühe tuntuima kergejõustikustatistikuga.

„Selle peale küsis Jan kavala näoga, et mis on raamatus ülemlitnant Lukaši eesnimi. Vastasin, et kuigi Lukašit on eesnimi pidi nimetatud raamatus vaid üks kord, on see on väga lihtne küsimus: „Lukaši eesnimi on Heinrich,“ oli minu kiire vastus. Jan

tegi suured silmad, aga ma ei andnud talle kogumiseks palju aega, vaid ütlesin, et nüüd oleks teie kui spordistatistiku kord vastata minu küsimusele. Et „Švejki“ on ühes kohas juttu maratoni jookust ja võitja ajast. Jan sattus segadusse ja vandus, et sellist kohta pole raamatus olemas. Mille peale võisin võidukalt teatada: „Raamatus on must valgel kirjas, et ülemlitnant Wittinger läbis maratoni tunni ja 48 minutiga.“ Seega umbes 20 minutit kiiremini kui tänane maailmarekord. Selle teadmisega Jani valgustades saime väga suurteks sõpradeks ja jäime sõpradeks Jani surmani.“

Erki Pärnaku

VENEKEELNE „ŠVEJK“: Venemaal olla selle mehikese reputatsioon märksa nadim, sest suures riigis ei saa „lihtne lolli-ke“ ometi kangelane olla.

pulbriks lugenud, ning isegi seda ma ei tea.“

Ent nüüd, kui riik pole enam loll ja oleme vabad, ei lähe „Švejki“ ja tema õpetusi sedavõrd palju vaja, möönas Rebane. „Noo-

red „Švejki“ enam ei loe ning võib-olla ollakse selle raamatu suhtes isegi kriitilised. Aga tuleb aru saada ajast ja kontekstist, kuhu see raamat meie tingimustes sattus.“

Praegugi päevakohane

Siiski on „Švejki“ Rebase sõnul suureks abiks ka tänapäeval, kui on vaja head tuju ja võimet vaadata asjadele natuke teise nurga alt. „Mind tõsiselt häirib see vastastikune vingumise ja kurtmise mull, mis praegu ühiskonnas domineerib. Tahaks öelda, et võtke natuke toone maha,“ ütles Rebane, tunnustades, et viimaste aastate maailma poliitiliste sündmuste taustal on „Švejki“ taas rohkem kui päevakohane. „Selles kontekstis on

tegi suured silmad, aga ma ei andnud talle kogumiseks palju aega, vaid ütlesin, et nüüd oleks teie kui spordistatistiku kord vastata minu küsimusele. Et „Švejki“ on ühes kohas juttu maratoni jookust ja võitja ajast. Jan sattus segadusse ja vandus, et sellist kohta pole raamatus olemas. Mille peale võisin võidukalt teatada: „Raamatus on must valgel kirjas, et ülemlitnant Wittinger läbis maratoni tunni ja 48 minutiga.“ Seega umbes 20 minutit kiiremini kui tänane maailmarekord. Selle teadmisega Jani valgustades saime väga suurteks sõpradeks ja jäime sõpradeks Jani surmani.“

„Švejki“ roll ka tšehhide vabadusvõitluses täiesti arvestatav. Selle kohta on kirjutatud isegi teaduslikke töid. „Švejki“ ei ole ainult kirjandus ja raamat. See on väga palju rohkem.“

Vähemasti nii tšehhidele kui meile. Sest näiteks Venemaal on „Švejki“ retseptioon olnud hoopis teise toonaga. „Üks Vene ekspert seletas, et Švejki on lihtsa vene lugeja ettekujutuses lihtne ja rumal inimene, ent sedavõrd suures riigis nagu Venemaa ei saa üks lihtne ja rumal inimene olla kangelane. Seal on vaja teistsuguseid kangelasi,“ ütles Rebane lõpetuseks, tuues oma arvamus kinnituseks elulise näite Balti jaama turult: „Venekeelse „Švejki“ ostsingi ma seal kunagi 15 krooni ehk ühe euroga.“

OOPERIPRIMA kehastamine

Estonia ooperisolistil Helen Lokutal on kontsertmõistkluste sarjas „7 surmapattu psühholoogias ja kunstiklassikas“ kandev roll – ta peab kehastama pabelisi tegelasi. „Tavaliselt on pabelistes tegelastes palju mänguruumi, nende värvipalett on kirev, tegelaskuju areng on põnev ja mõistmine nõuab pingutust. Aga see ei tähenda, et kurjuses midagi ilusat oleks,“ räägib sügavalt usklik lauljanna.

ANNA-MARIA VEIDEMANN-MAKKO

annamaria.makko@ohtuleht.ee

Kas pabeliste tegelaste aariate laulmisel on mõni lavakuju olnud tõesti eemale-tõukav?

Mitte otseselt eemal-tõukav, aga nii pabelise käitumisega küll, et see nõuab mõtestamist. Analüüsin nende tegude motive ja olukordi, kus nad on kiusatusele alla jäänud, ja mõtisklen, mis on viinud teatud käitumismustriteni ning fataalsete otsusteni. Ühest küljest olen püüdnud neid mõista, sest ükski inimene ei ole üdini halb. Aga teisalt on nende kehastamine ikkagi väljakutse, mis nõuab eneseületamist. Nende rollide loomisprotsess on raske, kui neis on nii palju viha ja kurjust. Palju meeldivam on kehastada näiteks Carmenit kui Ljubašat. Mõlemad on armunud ja armastavad, aga Ljubaša ei suuda oma armukadedusega toime tulla ja see viib omakorda vihkamiseni ja kättemaksuni. Ta ei suuda ennast valitseda ning tema otsused on selle tõttu hukutavad.

Kas pabelise tegelase mängimine võib hakata ka meeldima?

Tavaliselt on ooperites kõige keerulisemad ja värvikamad tegelased just need, kes alati kõike õigesti ei tee. Viimati mängisin Wagneri ooperis „Lohengrin“ Ortrudi – valitsejannat, kes on võimu nimel nõus kõike tegema: alates suurtest vandenõudest ning lõpetades pisikesest poisekese mõrvaga. Sellised kurjad teod ei ole kindlasti õigustatud, aga püüan lugu edasi anda nii hästi ja usutavalt kui võimalik.

Viimases „Lohengrini“ lavaproovis oli just stseen, kus pean minema seda poisikest ähvardama. Ja lavastaja ütles, et minus on ikka liiga vähe kurjust ja viha. Usun, et peaproovis oli juba piisavalt. Sellist kurjust kehastada on päris keeruline. Samas on Wagneri muusikasse kõik juuba sisse kirjutatud. See on väga mõjuvõimas, kõik see tuleb lihtsalt sealt leida ja edasi anda. Kogu ooperi süžee on jutustus hea ja kurja võimuvõitlusest nii maieses kui taevastes sfäärides, see hõlmab nii inimlikku kui jumallikku sekkumist.

Tuleb välja, et kurjuse kehastamine laval on raske?

Suurim sisemine pingutus on mõtestada ja usutavalt edasi anda pabeliste karakterite emotsioone, veendumusi, viha, raevu ning kurjust. Leida vastus küsimusele, miks ometi valivad nad sellise tee, mis on nende õigus ja sisemine veendumus nende tegudele. Neilgi on ju südametunnistus, mis peaks märku andma. Hea ja kurja võitlus käib

igas inimeses, aga miks ta otsustab kurjuse kasuks? Need asjad rulluvad edasi. Kui teed ühe vale otsuse, tingib see teise.

Patuteema kontsertide üks kõige vastuolulisem muusikainumber ongi Ljubaša aaria Rimsiki-Korsakovi ooperist „Tsaari mõrsja“. Tema kurb saatus saab alguse õnnetust armastusest. Kõrgest soost naine võiks olla suurepärase tulevikuga, aga ta ise rikub selle ära oma meeleheitliku armukadedusega. Ta otsustab kõrvaldada oma rivaali ja loodab, et kallim tuleb tema juurde siis tagasi. Lõpuks hukuvad nii rivaal kui ka need, keda ta armastab. Ka ta ise saab mõrvatud. Selle tegelaskuju kaudu on oluline rääkida, mis tagajärjed võivad olla sellel, kui me ei kontrolli oma emotsioone ning käitume vihahoos nendest lähtuvalt. Ja kui ka pärast kahetsemist, ei saa me neid enam olematuks teha. Me oleme juba vastutavad oma tegude tagajärgede eest.

Kas pabelisuse võlu on sinu jaoks ka inimesena mõistatav?

Mulle kui näitlejale ja lauljale on sellised karakterid kindlasti väljakutseks. Sageli on need palju mitmepalgelisemalt ja sisukamalt lugedesse sisse kirjutatud kui mõni naiivitar, kelle tegelaskuju on vaid üheplaaneliseks jäetud. Tavaliselt on pabelistes tegelastes palju mänguruumi, nende värvipalett on kirev, tegelaskuju areng on põnev ja mõistmine nõuab pingutust. Aga see ei tähenda, et kurjuses midagi ilusat oleks. Inimestel on alati võimalus ka muutuda ning teha valik headuse kasuks.

Kas oled pärast mõne tegelaskuju nahas veedetud õhtut läinud koju ja olnud edasi sama äkiline kui Carmen või salakaval ja vihane kui Ljubaša? Või raputad selle lavalt tulles maha ja oled muutumatult armas ning lahke Helen?

Tahaks loota, et jään iseeneseks ja rollid mind ei mõjuta. Kõige rohkem on seda siis, kui loon neid rolle ja käib lavastusprotsess. Siis tegelen oma mõtetes pidevalt sellega, et leida enda jaoks uus karakter ja rollilahendus. Aga püüan vältida. Kui isikuna rollidest distantseerun, on see mu enda vaimsele tervisele kasulik. Muidugi peaks seda ka mu abikaasa käest küsima. Ta mõnikord ikka mainib, et siit kumab küll rohkem Carmenit kui mind. (Naerab.)

Maailm me ümber muutub aina kurjemaks. Kas näed mingitki lahendust või leevendust kunstis?

Jaa, kindlasti. Oleme kõik loojad. Igale inimesele on antud and, milles ta väga hea on. Ja loomis-